

ΤΜΗΜΑ ΕΒΔΟΜΟ

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του, την 1 Μαρτίου 2022, με την ακόλουθη σύνθεση: Σωτηρία Ντούνη, Αντιπρόεδρος, Πρόεδρος του Τμήματος, Δέσποινα Κωνσταντάρα Καββαδία και Ευαγγελία Σεραφή, Σύμβουλοι, Ευαγγελία Πασπάτη και Ελένη Νικολάου, Πάρεδροι που μετέχουν με συμβουλευτική γνώμη.

Γενικός Επίτροπος της Επικρατείας: Παραστάθηκε ο Αντεπίτροπος της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο Ιωάννης Κάρκαλης, κωλυομένου του Γενικού Επιτρόπου της Επικρατείας

Γραμματέας: Πελαγία Κρητικού, δικαστική υπάλληλος, Προϊσταμένη της Γραμματείας του Τμήματος.

Για να αποφασίσει σχετικά με την από 2.2.2022 (ΑΒΔ .....)
προσφυγή ανάκλησης:

της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης και Αποχέτευσης .....
..... (ΑΦΜ .....), που εδρεύει στο ..... (.....),
όπως νόμιμα εκπροσωπείται, η οποία παραστάθηκε διά δηλώσεως του άρθρου 231
παρ. 1 του ν. 4700/2020 του πληρεξουσίου της δικηγόρου Ευγένιου
Χριστοφιλόπουλου (ΔΣΑ ΑΜ 24563),

Το Δημόσιο, όπως νόμιμα εκπροσωπείται από τον Υπουργό Οικονομικών,
παραστάθηκε διά της Παρέδρου του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους Στελιανής
Κουστουμπάρδη.

Με την προσφυγή επιδιώκεται η ανάκληση της ..... Πράξης του
Αναπληρωτή Επιτρόπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου στην Περιφερειακή Ενότητα
.....

Υπέρ της προσφεύγουσας και κατά του κύρους της προσβαλλόμενης Πράξης
παρεμβαίνουν: (α) η Σύμπραξη Γραφείων Μελετών που αποτελείται από την
ετερόρρυθμη εταιρεία με την επωνυμία «.....»
.....» και διακριτικό τίτλο «.....» και την ετερόρρυθμη εταιρεία

με την επωνυμία «.....» και διακριτικό τίτλο «.....»
 .....», νομίμως εκπροσωπούμενη από τον κοινό εκπρόσωπό της, (β) η ετερόρρυθμη
 εταιρεία με την επωνυμία «.....» και
 διακριτικό τίτλο «.....» (ΑΦΜ .....), η οποία εδρεύει
 ..... (.....), όπως νόμιμα εκπροσωπείται, (γ) η ετερόρρυθμη εταιρεία
 με την επωνυμία «.....» και διακριτικό τίτλο «.....»
 (ΑΦΜ .....), η οποία εδρεύει στην ..... (συμβολή
 .....), όπως νόμιμα εκπροσωπείται, οι
 οποίες παραστάθηκαν διά δηλώσεως του άρθρου 231 παρ. 1 του ν. 4700/2020 της
 πληρεξουσίας τους δικηγόρου Ελευθερίας Μπάρτζη (ΔΣΑ ΑΜ 3912) και κατέθεσαν
 την από 28.2.2022 έγγραφη παρέμβαση.

Κατά τη συνεδρίαση το Δικαστήριο άκουσε :

Την δικαστική πληρεξούσια του Δημοσίου, η οποία δήλωσε ότι επαφίεται
 στην κρίση του Δικαστηρίου. Και

Τον Αντεπίτροπο της Επικρατείας, ο οποίος πρότεινε την απόρριψη της
 προσφυγής ανάκλησης.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το Δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη εξ
 αποστάσεως κατ' άρθρο 295 παρ. 2 του ν. 4700/2020, μέσω της δημόσιας υπηρεσίας
 e-presence.gov.gr., με την παρουσία όλων των ανωτέρω μελών του και της
 Γραμματέα του.

Αφού άκουσε την εισήγηση της Παρέδρου Ελένης Νικολάου

Μελέτησε τα στοιχεία του φακέλου

Σκέφθηκε σύμφωνα με το νόμο και αποφάσισε τα ακόλουθα:

1. Για την άσκηση της υπό κρίση προσφυγής ανάκλησης δεν απαιτείται η
 καταβολή παραβόλου (βλ. άρθρα 335 παρ. 1, 336 παρ. 1 και 308 παρ. 3 του ν.
 4700/2020, Α' 127, άρθρο 276 παρ. 1 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων,

ν.3463/2006, Α' 114, ΕΣ Ολ. 2494/2020, 2135/2020, Έβδομο Τμήμα 392/2022, 1472, 1471/2021, 1201/2021).

2. Με την υπό κρίση προσφυγή, όπως αναπτύσσεται με το από 3.3.2022 υπόμνημα, ζητείται η ανάκληση της ..... Πράξης του Αναπληρωτή Επιτρόπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου στην Περιφερειακή Ενότητα ....., με την οποία κρίθηκε ότι κωλύεται η υπογραφή του σχεδίου συμπληρωματικής – τροποποιητικής σύμβασης ανάμεσα στην προσφεύγουσα Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης Αποχέτευσης ..... (ΔΕΥΑ..) και την παρεμβαίνουσα σύμπραξη μελετητικών γραφείων με αντικείμενο «Τεχνικός Σύμβουλος για την υποβοήθηση της υπηρεσίας στην επίβλεψη των υποέργων της χρηματοδοτούμενης πράξης: Αποχέτευση ακαθάρτων παραλιακού μετώπου ....., δαπάνης 52.210,57 ευρώ (εκτός ΦΠΑ), διότι οι ανατιθέμενες με αυτή υπηρεσίες καλύπτονται από το αντικείμενο της αρχικής και κύριας σύμβασης, ως εκ τούτου επέρχεται παραβίαση της αρχής της οικονομικότητας και περαιτέρω δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 132, παράγραφος 1 περίπτωση γ και 156 του ν. 4412/2016.

3. Η υπό κρίση προσφυγή έχει ασκηθεί παραδεκτώ, συνεπώς πρέπει να εξεταστεί ως προς τη νομική και ουσιαστική βασιμότητα των προβαλλόμενων λόγων.

4. Με πρόδηλο έννομο συμφέρον να γίνει δεκτή η προσφυγή ανάκλησης και να υπογραφεί το σχέδιο συμπληρωματικής σύμβασης με την ήδη προσφεύγουσα παρεμβαίνουν αυτοτελώς και από κοινού η ανάδοχος της αρχικής σύμβασης Σύμπραξη Γραφείων Μελετών και τα μέλη της (ΕΣ Έβδομο Τμήμα 1162/2021, κ.ά., ΣτΕ Ολ. 3471, 3472/2011, 2686/2012, ΔΕΚ, ήδη ΔΕΕ, 6.5.2010, συνεκδ. C-145/08-149/08). Συνεπώς, η παρέμβαση ασκείται παραδεκτώ και πρέπει να εξεταστεί ως προς τη νομική και ουσιαστική βασιμότητά της.

5. Ο ν. 4412/2016 στο κατά τα άρθρα 224 παρ. 1 και 230 παρ. 1 και 2 εφαρμοστέο εν προκειμένω ως εκ της φύσεως του αναθέτοντος φορέως (άρθρο 1 ν. 890/1979, Α' 80, άρθρο 107 παρ. 1β, 109 παρ. 7α του ν. 3852/2010, Α' 87, άρθρο 49 παρ. 7 ν. 3943/2011, Α' 66, άρθρο 252 παρ. 4 ΚΔΚ, άρθρο 1 παρ. 1 και 3 του ν.

1069/1980, Α' 191, 255/2011 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου ..... , Β' .....) και της ασκούμενης από αυτόν δραστηριότητας Βιβλίο ΙΙ, ορίζει, στο άρθρο 337 με τίτλο «Τροποποίηση συμβάσεων κατά τη διάρκεια τους» ότι: «1. Οι συμβάσεις [...] μπορούν να τροποποιούνται χωρίς νέα διαδικασία σύναψης σύμβασης, σε οποιαδήποτε από τις ακόλουθες περιπτώσεις: α) [...], β) για τα συμπληρωματικά έργα, υπηρεσίες ή αγαθά από τον αρχικό ανάδοχο, τα οποία κατέστησαν αναγκαία και δεν περιλαμβάνονταν στη διαδικασία σύναψης της αρχικής σύμβασης, εφόσον η αλλαγή αναδόχου: βα) δεν μπορεί να γίνει για οικονομικούς ή τεχνικούς λόγους, [...], ββ) θα συνεπαγόταν σημαντικά προβλήματα ή ουσιαστική αύξηση δαπανών για τον αναθέτοντα φορέα. Ωστόσο, οποιαδήποτε αύξηση της τιμής δεν υπερβαίνει το πενήντα τοις εκατό (50%) της αξίας της αρχικής σύμβασης [...]. Οι επακόλουθες τροποποιήσεις δεν αποσκοπούν στην αποφυγή εφαρμογής του παρόντος Βιβλίου (άρθρα 222 έως 338). [...] 2. Επίσης, και χωρίς να απαιτείται επαλήθευση αν τηρούνται οι προϋποθέσεις των περιπτώσεων α' έως δ' της παρ. 4, οι συμβάσεις μπορούν να τροποποιούνται χωρίς νέα διαδικασία σύναψης σύμβασης εφόσον η αξία της τροποποίησης είναι κατώτερη και των δύο ακόλουθων τιμών: α) των κατώτατων ορίων και β) του 10% της αξίας της αρχικής σύμβασης για τις συμβάσεις υπηρεσιών και προμηθειών (...). Ωστόσο, η τροποποίηση δεν μπορεί να μεταβάλλει τη συνολική φύση της σύμβασης [...]».

6. Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγονται τα ακόλουθα: Η κατάρτιση τροποποιητικής σύμβασης με τον ανάδοχο ήδη εκτελούμενης σύμβασης, που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Βιβλίου ΙΙ του ν. 4412/2016 (άρθρα 222 επ.), επιτρέπεται μόνο στις περιοριστικά αναφερόμενες στο άρθρο 337 (αντίστοιχα και άρθρο 132 του Βιβλίου Ι) του εν λόγω νόμου περιπτώσεις και εφόσον συντρέχουν οι προβλεπόμενες στις διατάξεις αυτού προϋποθέσεις, διότι συνιστά παρέκκλιση από τις αρχές της διαφάνειας, της ισότητας συμμετοχής στις διαδικασίες για την κατάρτιση δημοσίων συμβάσεων και της διασφάλισης του ελεύθερου ανταγωνισμού. Επιτρεπτή περίπτωση τροποποίησης σύμβασης παροχής υπηρεσιών αποτελεί, μεταξύ άλλων, αυτή που έχει ως αντικείμενο την παροχή συμπληρωματικών υπηρεσιών, για τις

οποίες η αναθέτουσα αρχή προσφεύγει στον ανάδοχο της αρχικής σύμβασης, κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής της, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην περ. β' της παρ. 1 του άρθρου 337 του ν. 4412/2016, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) Οι συμπληρωματικές υπηρεσίες δεν περιλαμβάνονται στην αρχική σύμβαση, είναι απαραίτητες για την άρτια ολοκλήρωση του αντικείμενου αυτής, κατέστησαν δε αναγκαίες κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής της, β) η ανάθεση των συμπληρωματικών αυτών υπηρεσιών σε ανάδοχο διαφορετικό από εκείνον της κύριας σύμβασης, τον αρχικό, δεν είναι δυνατή για λόγους τεχνικούς ή οικονομικούς και επιπλέον θα προκαλούσε σημαντικά προβλήματα στην αναθέτουσα αρχή ή θα είχε ως αποτέλεσμα την ουσιαστική αύξηση δαπανών, γ) η προϋπολογιζόμενη συνολική αξία των συμβάσεων, που ανατίθενται για συμπληρωματικές υπηρεσίες, δεν υπερβαίνει το 50% της αξίας της αρχικής σύμβασης και δ) η τροποποίηση της σύμβασης δεν αποσκοπεί στην αποφυγή εφαρμογής των διατάξεων του ν. 4412/2016, ιδίως δε αυτών που αφορούν στον υπολογισμό της εκτιμώμενης αξίας μιας σύμβασης, στην επιλογή των διαδικασιών σύναψης των συμβάσεων, καθώς και στην τήρηση των διατάξεων περί διαφάνειας και ίσης μεταχείρισης των οικονομικών φορέων, οι οποίες αποτυπώνουν τις αντίστοιχες γενικές αρχές ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων. Στην απόφαση του αρμόδιου οργάνου με την οποία ανατίθεται η παροχή συμπληρωματικών υπηρεσιών στον ανάδοχο της αρχικής σύμβασης πρέπει να τεκμηριώνεται επαρκώς αφενός η αναγκαιότητα αυτών για την ολοκλήρωση της αρχικής σύμβασης, αφετέρου οι λόγοι (τεχνικής ή οικονομικής φύσης), για τους οποίους κρίνεται ασύμφορη η εμπλοκή οικονομικού φορέα διαφορετικού από τον αρχικό ανάδοχο, ώστε να καθίσταται εφικτός ο έλεγχος της νομιμότητάς της (πρβλ. ΕΣ VI Τμ. 1453/2019, 604/2018).

7. Από τα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης προκύπτουν τα ακόλουθως εκτιθέμενα (έως σκ. 13): Με την ..... απόφαση του Περιφερειάρχη ....., η πράξη «Αποχέτευση ακαθάρτων παραλιακού μετώπου .....» με δικαιούχο την ήδη προσφεύγουσα εντάχθηκε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη

2014-2020», συγχρηματοδοτούμενη από ενωσιακούς και εθνικούς πόρους. Συμπεριλαμβάνει τα Υποέργα : «Κατασκευή βαρυτικού δικτύου αποχέτευσης ακαθάρτων .....», προϋπολογιζόμενης δαπάνης 7.230.000 ευρώ (εκτός ΦΠΑ) [1], «Κατασκευή καταθλιπτικών αγωγών και Α/Σ δικτύου αποχέτευσης ακαθάρτων .....», προϋπολογιζόμενης δαπάνης 1.600.000 ευρώ (εκτός ΦΠΑ) [2], και «Σύνδεση δικτύου αποχέτευσης ακαθάρτων .... με ΕΕΛ ΔΕΥΑ...» [3], προϋπολογιζόμενης δαπάνης 7.550.000 ευρώ (εκτός ΦΠΑ).

8. Η σύμβαση κατασκευής του υποέργου [1] υπογράφηκε στις 19.3.2019 (προέγκριση δημοπράτησης από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του ΕΠ Περιφέρειας ..... στις .....), με διάρκεια 30 μήνες (η από ..... 1^η συμπληρωματική αυτής δεν μετέβαλε τη διάρκειά της), η σύμβαση κατασκευής του υποέργου [2] υπογράφηκε στις ..... (προέγκριση δημοπράτησης στις .....), με διάρκεια 24 μήνες και η σύμβαση κατασκευής του υποέργου [3] υπογράφηκε στις ..... (προέγκριση δημοπράτησης στις .....), με διάρκεια, ομοίως, 24 μήνες.

9. Κατόπιν ανοικτής διαγωνιστικής διαδικασίας που προκηρύχθηκε στις 25.5.2018 και ο έλεγχός της απέβη θετικός (Ζ' Κλιμάκιο Πράξη ....., κοινοποιηθείσα στις 6.3.2019), ανάμεσα στην ήδη προσφεύγουσα ΔΕΥΑ... και την ήδη παρεμβαίνουσα σύμπραξη γραφείων μελετών και των ήδη επίσης παρεμβαίνοντων μελών της, υπογράφηκε η από 3.5.2019 σύμβαση ανάθεσης υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου για την υποβοήθηση της ΔΕΥΑ... στην υλοποίηση της πράξης και την επίβλεψη των υποέργων, χρηματοδοτούμενη από ίδιους πόρους της ήδη προσφεύγουσας, με προεκτιμώμενη αμοιβή 816.335,10 ευρώ (εκτός ΦΠΑ) και συμβατική αμοιβή 407.351,22 ευρώ (εκτός ΦΠΑ).

10. Σύμφωνα με το προσκομιζόμενο από την προσφεύγουσα τεύχος τεχνικών δεδομένων του φακέλου σύμβασης, οι εργασίες τεχνικού συμβούλου περιλαμβάνουν εργασίες παρακολούθησης της φυσικής και οικονομικής προόδου, της κατασκευής και των δοκιμών των υποέργων, καθώς και εργασίες ολοκλήρωσης των υποέργων και των υποχρεώσεων του δικαιούχου της πράξης, όπως προκύπτουν από την ένταξή της

στο επιχειρησιακό πρόγραμμα. Στις τελευταίες περιλαμβάνονται ενέργειες διαχείρισης και παρακολούθησης της υλοποίησης της πράξης, μεταξύ των οποίων η υποβολή των δελτίων δηλώσεων δαπανών και των δελτίων παρακολούθησης προόδου και επίτευξης δεικτών κατά την υλοποίηση των υποέργων, καθώς και η σύνταξη της έκθεσης ολοκλήρωσης της πράξης, με τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, και εν γένει η ολοκλήρωση των υποχρεώσεων σε αναφορά προς το επιχειρησιακό πρόγραμμα, σύμφωνα με την οικεία πρόσκληση και το εγκεκριμένο Σύστημα Ελέγχου και Διαχείρισης.

11. Η διάρκεια της σύμβασης υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου ορίστηκε σε τριάντα ένα (31) μήνες από την υπογραφή της, από τους οποίους τριάντα (30) μήνες αντιστοιχούν στην κατασκευή των υποέργων και ένας (1) μήνας στην ολοκλήρωση των απορреουσών από το χρηματοδοτικό μέσο υποχρεώσεων. Το απαιτούμενο προσωπικό είναι ένας μηχανικός συντονιστής, με ειδικότητα πολιτικού μηχανικού, και τρεις μηχανικοί επιβλέποντες επιτόπου των υποέργων, από τους οποίους ένας με ειδικότητα πολιτικού μηχανικού (υδραυλικής κατεύθυνσης) και δύο με ειδικότητα ηλεκτρολόγου μηχανικού ή μηχανολόγου μηχανικού. Έκαστος μηχανικός επίβλεψης ορίζεται υπεύθυνος για την πλήρη επιτόπου επίβλεψη της κατασκευής ενός υποέργου, παράλληλα, υποχρεούται να παρέχει υπηρεσίες για το σύνολο των υποέργων ανάλογα με τις ανάγκες, ειδικά κατά το διάστημα ταυτόχρονης υλοποίησής τους (κατά το χρονοδιάγραμμα και τον αναλυτικό πίνακα απασχόλησης από 7^ο έως 31^ο μήνα) και όλοι οι μηχανικοί επίβλεψης υποχρεούνται να παρέχουν υπηρεσίες για οποιαδήποτε ανάγκη ανεξαρτήτως υποέργου.

12. Όπως προκύπτει από το χρονοδιάγραμμα, από τον αναλυτικό πίνακα απασχόλησης προσωπικού και από το τεύχος υπολογισμού προεκτιμώμενης αμοιβής, προσκομισθέντα από την προσφεύγουσα ως στοιχεία του φακέλου της σύμβασης, η απασχόληση του συντονιστή μηχανικού ορίζεται σε 10 ανθρωποημέρες ανά μήνα επί 31 μήνες, η απασχόληση του πολιτικού μηχανικού επιβλέποντος επιτόπου έχει διάρκεια 31 ανθρωπομήνες (καθημερινή απασχόληση, ανερχόμενη σε 22 ημέρες ανά μήνα κατά ανώτατο όριο), συνολικά 682 ανθρωποημέρες, η απασχόληση των

μηχανικών με ειδικότητα ηλεκτρολόγου ή μηχανολόγου, επίσης, επιβλεπόντων επιτόπου, έχει διάρκεια 25 ανθρωπομήνες (οπ.π. 22 ημέρες ανά μήνα έκαστος), συνολικά 550 ανθρωπομήνες, αθροιστικά 1100, με εκκίνηση, κατά το χρονοδιάγραμμα, τον έβδομο μήνα μετά την έναρξη ισχύος της σύμβασης παροχής υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου. Η τιμή μονάδας ανθρωποημέρας ορίζεται σε 544,95 ευρώ για τον συντονιστή και 363,30 ευρώ για τους επιτόπου μηχανικούς επίβλεψης.

13. Η έναρξη εργασιών τεχνικού συμβούλου έλαβε χώρα στις 6.5.2019. Μετά την παρέλευση πλέον των δύο ετών υλοποίησης της σύμβασης, η ισχύς της οποίας έληγε στις 2.12.2021, από τη Διεύθυνση προγραμματισμού και νέων υποδομών της ήδη προσφεύγουσας συντάχθηκαν ο από 31.8.2021 1^{ος} Συγκριτικός Πίνακας και η συνοδευτική αυτού Αιτιολογική Έκθεση και προτάθηκε, κατά τα άρθρα 337 και 186 του ν. 4412/2016, να συναφθεί η 1^η Συμπληρωματική Σύμβαση τροποποιητική της ήδη εκτελούμενης σύμβασης παροχής υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου, ποσού, βάσει των αρχικών τιμών μονάδας, 52.210,57 ευρώ, που επιφέρει υπέρβαση κατά ποσοστό 12,82% της συμβατικής δαπάνης της αρχικής, διότι οι ανθρωπομήνες απασχόλησης, έως 31.3.2022, έπρεπε να αυξηθούν για τον συντονιστή από 310 σε 372, για τον πρώτο επιβλέποντα επιτόπου από 682 σε 781 και για τους δύο έτερους επιβλέποντες αθροιστικά από 1100 σε 1196. Όπως εκτίθεται στην αιτιολογική έκθεση το υποέργο [1] περαιώθηκε εμπρόθεσμα στις 30.6.2021, το υποέργο [2], με συμβατική προθεσμία περαίωσης έως 19.1.2022 έχει υλοποιηθεί κατά ποσοστό άνω του 80% (οι καθυστερήσεις οφείλονται σε εργασίες αρχαιολογικού ενδιαφέροντος –υποέργο 5 της συγχρηματοδοτούμενης πράξης) και το υποέργο [3] με συμβατική προθεσμία περαίωσης έως 25.2.2022, έχει υλοποιηθεί κατά 45%. Δεδομένου ότι, όπως προεκτέθηκε, όλοι οι μηχανικοί (συντονιστής και επιβλέποντες) του τεχνικού συμβούλου παρέχουν υπηρεσίες για οποιαδήποτε ανάγκη των υποέργων της πράξης, ειδικά, δε, η απασχόληση του ενός από τους ηλεκτρολόγους μηχανικούς προβλέπεται έως 31.12.2021, σε αναφορά προς το υποέργο [2] και του δεύτερου συναρτάται προς την ολοκλήρωση του υποέργου [3] και των υποχρεώσεων γενικά και ότι η διάρκεια της προαναφερόμενης σύμβασης λήγει στις 2.12.2021 και λαμβάνοντας υπόψη ότι η

κατασκευή του συνόλου των υποέργων ολοκληρώνεται στις 25.2.2022, με την ολοκλήρωση του φυσικού αντικείμενου και του τελευταίου υποέργου [3] των εν εξελίξει υποέργων [2] και [3], και ότι απαιτείται ένας επιπλέον μήνας, έως 31.3.2022, για την ολοκλήρωση των υποχρεώσεων που συνδέονται με το επιχειρησιακό πρόγραμμα, είναι απαραίτητη η παρέκταση του χρόνου απασχόλησης των μηχανικών, που επιφέρει επαύξηση και στο οικονομικό αντικείμενο της σύμβασης τεχνικού συμβούλου, κατά τα προεκτιθέμενα. Με βάση αυτά, το Τεχνικό Συμβούλιο Δημοσίων Έργων Περιφερειακής Ενότητας ..... γνωμοδότησε (18.10.2021) υπέρ της έγκρισης του από 31.8.2021 1^{ου} Συγκριτικού Πίνακα με τη συνοδευτική αυτού Αιτιολογική Έκθεση και της 1^{ης} συμπληρωματικής σύμβασης, που εγκρίθηκαν με την ..... απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου της ήδη προσφεύγουσας.

14. Ο φάκελος και το σχέδιο της συμπληρωματικής σύμβασης υποβλήθηκαν προς άσκηση προσυμβατικού ελέγχου νομιμότητας και εκδόθηκε η ήδη προσβαλλόμενη πράξη. Με αυτή κρίθηκε ότι κωλύεται η υπογραφή του σχεδίου της 1^{ης} συμπληρωματικής σύμβασης, διότι δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 186, σε συνδυασμό με το άρθρο 132, καθώς και του άρθρου 337 του ν. 4412/2016 και διότι το αντικείμενο της συμπληρωματικής σύμβασης επικαλύπτεται από αυτό της αρχικής με περαιτέρω συνέπεια την παραβίαση της αρχής της οικονομικότητας και της αρχής της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης. Συγκεκριμένα, δεν προκύπτει αύξηση των εργασιών που όφειλε να εκτελέσει ο ανάδοχος του Υποέργου [3], με τροποποιητική ή συμπληρωματική σύμβαση, ως εκ τούτου δεν δικαιολογείται περισσότερος χρόνος επίβλεψης και επιπροσθέτως, δεν αιτιολογείται ότι οι ζητούμενες πρόσθετες εργασίες προέκυψαν από απρόβλεπτες περιστάσεις, η δε ολοκλήρωση κατασκευής του υποέργου [3] στις 25.2.2022, μετά την ολοκλήρωση της σύμβασης παροχής υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου στις 2.12.2021, καταδεικνύει ελλιπή σχεδιασμό εκ μέρους της προσφεύγουσας, χωρίς να αποδεικνύεται ότι εμφιλοχώρησαν αιφνίδια γεγονότα που ανατρέπουν τον εγκριθέντα προγραμματισμό. Άλλωστε, η προσφεύγουσα μπορούσε να ρυθμίσει τη χρονική διάρκεια της

σύμβασης υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου, ώστε να καλύπτει τη συνολική διάρκεια κατασκευής των υποέργων, ιδίως να καλύπτει το υποέργο [3]. Τέλος, στην προσβαλλόμενη καταγράφεται η παρατήρηση ότι η προσφεύγουσα δεν υπέβαλε προς έλεγχο στοιχεία που ήταν αναγκαία προκειμένου να προσδιοριστεί επακριβώς το ποσοστό εκτέλεσης του υποέργου [3] και οι αντίστοιχες υπηρεσίες επίβλεψης του τεχνικού συμβούλου (ημερολόγια υποέργου με ανάλυση εργασιών, τεχνικές εκθέσεις, εκθέσεις προόδου, σχέδια – αρχεία επίβλεψης και ελέγχου της προόδου του υποέργου, έγγραφα που αποδεικνύουν ότι ο ανάδοχος διαθέτει ενεργό προσωπικό, τα χρηματικά εντάλματα αμοιβής του αναδόχου), καθώς επίσης ιστορικά στοιχεία παλαιότερων συμπληρωματικών συμβάσεων, ώστε να εξακριβωθεί εάν η πρακτική των συμπληρωματικών συμβάσεων αποτελεί πάγια τακτική της.

15. Με την προσφυγή ανάκλησης και την υπέρ αυτής παρέμβαση, κατ' επίκληση των διατάξεων του άρθρου 337 παρ. 1 περ. β του ν. 4412/2016, του ιστορικού της υπόθεσης και του παρεπόμενου προς τα τρία υποέργα χαρακτήρα των υπηρεσιών που αποτελούν αντικείμενο της σύμβασης υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου, όπως αναλυτικά εκτίθεται στα δικόγραφα, προβάλλεται ότι κατά πλάνη περί το νόμο και τα πράγματα με την προσβαλλόμενη πράξη κρίθηκε ότι οι συμπληρωματικές υπηρεσίες επικαλύπτονται από το αρχικό συμβατικό αντικείμενο και ότι δεν συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις σύναψης της συμπληρωματικής σύμβασης. Ακόμη, προς υποστήριξη των ισχυρισμών σχετικά με τις απαιτήσεις πρόσθετης απασχόλησης έως 31.3.2022, αλλά και τον περιορισμό τους στο απολύτως αναγκαίο μέτρο, προβάλλεται ότι η απασχόληση του συντονιστή μηχανικού εκκίνησε στις 8.5.2019, του πρώτου επιβλέποντος επιτόπου μηχανικού στις 6.5.2019, σε αναφορά προς το αρξάμενο υποέργο [1], του δεύτερου επιβλέποντος επιτόπου στις 17.9.2019 (τον έκτο μήνα μετά την έναρξη ισχύος της σύμβασης υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου), σε αναφορά προς την επικείμενη τότε έναρξη του υποέργου [2], και του τρίτου επιβλέποντος επιτόπου στις 25.1.2020 (περίπου οκτώ μήνες μετά την έναρξη ισχύος της σύμβασης), σε αναφορά προς την επικείμενη τότε έναρξη του υποέργου [3]. Τέλος, προβάλλεται ότι τα στοιχεία που συνάπτονται με την υποβληθείσα προς

έλεγχου συμπληρωματική σύμβαση συμπεριελήφθησαν στο σχετικό φάκελο, ως εκ τούτου μη νομίμως και κατά παραβίαση των ορίων του προσυμβατικού ελέγχου νομιμότητας αναζητήθηκαν πρόσθετα στοιχεία, τα οποία καταγράφηκαν ως μη υποβληθέντα στην προσβαλλόμενη πράξη.

16. Το Δικαστήριο κρίνει τα ακόλουθα: Το αντικείμενο της σύμβασης παροχής υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου συνέχεται και παρακολουθεί το φυσικό και οικονομικό αντικείμενο των τριών υποέργων της συγχρηματοδοτούμενης πράξης της προσφεύγουσας, καθώς και τις υποχρεώσεις της που συνεπάγεται η ένταξη στο προαναφερόμενο επιχειρησιακό πρόγραμμα, οι οποίες είναι ευρύτερες τόσο κατά περιεχόμενο όσο και κατά χρόνο από την ολοκλήρωση του φυσικού ή/και οικονομικού αντικειμένου των υποέργων. Επιπλέον, η σύμβαση παροχής υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου ανατέθηκε κατόπιν διαγωνισμού που έλαβε χώρα κατά το έτος 2018 και για τη διάρκειά της καταρτίστηκε αναλυτικό χρονοδιάγραμμα, το οποίο συναρτόταν προς εύλογες και εφικτές εκτιμήσεις σχετικά με το χρόνο υλοποίησης των υποέργων και τις συναφείς υποχρεώσεις από την ενταχθείσα πράξη. Προσθέτως, υπήρξε μέριμνα από την προσφεύγουσα, ώστε η πρόοδος των υποέργων να μην αποκλίνει, κατά το δυνατό, του χρονοδιαγράμματος της πράξης και της υλοποίησής τους (31 μήνες, 24 μήνες και 24 μήνες για κάθε υποέργο, αντίστοιχα). Επιπροσθέτως, στο αντικείμενο της σύμβασης παροχής υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου εμπίπτουν και τα τρία υποέργα, συνεπώς δεν ήταν δυνατό η διάρκειά της να περιορίζεται στο τυχαίο διάστημα της ταυτόχρονης υλοποίησής τους, μετατιθέμενης της έναρξής της μέχρι την έναρξη και του υποέργου [3] ή επερχόμενης της λήξης της κατά το χρόνο ολοκλήρωσης του υποέργου [1]. Ακόμη, από τον 1^ο συγκριτικό πίνακα και το χρονοδιάγραμμα απασχόλησης του προσωπικού του τεχνικού συμβούλου, από το φάκελο σύμβασης, προκύπτει ότι, όπως εξαρχής λογίστηκαν αναγκαίοι καθ' όλο το διάστημα υλοποίησης της σύμβασης ο συντονιστής και ο επιτόπου επιβλέπων πολιτικός μηχανικός, η απασχόλησή τους μέσω της συμπληρωματικής εκτείνεται ομοίως σε όλη την προβλεπόμενη διάρκειά της, αντίθετα, οι δύο άλλοι μηχανικοί, όμως, έχουν απασχοληθεί σε συνάρτηση προς έκαστο των δύο υποέργων [2, 3], όπως

η μεταγενέστερη ένταξή τους στις υπηρεσίες τεχνικού συμβούλου προβλεπόταν από το αρχικό χρονοδιάγραμμα, ως προς δε τη συμπληρωματική σύμβαση, από τον συγκριτικό πίνακα προκύπτει η απασχόληση ενός έως και την ολοκλήρωση του υποέργου [3], και απασχόληση του έτερου περιοριζόμενη σε αναφορά προς το υποέργο [2], ανεξάρτητα από την εκκρεμότητα της ολοκλήρωσης του υποέργου [3]. Εξάλλου, οι ανωτέρω τέσσερις τεχνικοί σύμβουλοι με την ιδιότητα και ειδικότητα που έχουν απασχοληθεί, κατ' αντίθεση προς οποιονδήποτε τρίτο, είναι σε θέση να γνωρίζουν οποιοδήποτε ζήτημα σχετικό με την κατασκευή και το βαθμό προόδου των τριών υποέργων, συνακόλουθα, με τις αντίστοιχες υποχρεώσεις τεχνικού συμβούλου και να ανταποκρίνονται επαρκώς σε αυτές, η ολοκλήρωση των οποίων εκκρεμεί, τουλάχιστον κατά το μέρος που προϋποθέτει την ολοκλήρωση των υποέργων [2] και [3]. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη ότι η κατασκευή του συνόλου των υποέργων και οι υποχρεώσεις από το επιχειρησιακό πρόγραμμα ολοκληρώνονται έως 31.3.2022, οι ανθρωποημέρες απασχόλησης που καλύπτουν το διάστημα από 3.12.2021 έως 31.3.2022 (τέσσερις μήνες), οι οποίες εκφεύγουν του χρόνου ισχύος της αρχικής σύμβασης παροχής υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου, συνιστούν με ουσιώδη τροποποίησή της, παρίστανται, όμως, αναγκαίες τεχνικά. Άλλωστε, με την προσβαλλόμενη πράξη δεν γίνεται επίκληση οποιουδήποτε στοιχείου από το οποίο προκύπτει ότι η παροχή υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου δεν είναι αναγκαία από 2.12.2021 και εξής. Επιπροσθέτως, η ανάθεση των συμπληρωματικών στο αντικείμενο της αρχικής σύμβασης υπηρεσιών σε τρίτο θα απέβαινε όχι μόνο τεχνικά επισφαλής, αλλά και αμφίβολο να υλοποιηθεί εντός του χρόνου ολοκλήρωσης των δεσμεύσεων από τη συγχρηματοδοτούμενη πράξη, με αποτέλεσμα να απειληθεί και η προσήκουσα υλοποίηση της τελευταίας. Επομένως, θα προκαλούσε σημαντικά προβλήματα στην προσφεύγουσα, όπως και η ολωσδιόλου διακοπή της παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών στις 2.12.2021, σε χρονικό σημείο που τα υποέργα εξακολουθούσαν να εκτελούνται. Ακόμη, το οικονομικό αντικείμενο της συμπληρωματικής σύμβασης αντιστοιχεί στο τεχνικά αναγκαίο, δεδομένου ότι για τον υπολογισμό των πρόσθετων ανθρωποημερών απασχόλησης λαμβάνεται υπόψη

αφενός ο περιορισμός του άρθρου 187 παρ. 4 του ν. 4412/2016, κατά τον οποίο επιτρέπονται έως 22 ανθρωποημέρες μηνιαίως και η εναρμονιζόμενη με αυτό κατάσταση της αρχικής κατανομής του χρόνου απασχόλησης, αφετέρου διατηρείται αμετάβλητη η μηνιαία απασχόληση του συντονιστή σε 10 ημέρες (ανθρωποημέρες) και, από τους επιβλέποντες μηχανικούς, έως 31.3.2022, του πολιτικού μηχανικού και του ενός εκ των δύο ηλεκτρολόγων μηχανικών, η απασχόληση του οποίου συνάπτεται εξαρχής ειδικά με το υποέργο [3]. Επίσης, το οικονομικό αντικείμενο της τροποποιητικής σύμβασης, αν και είναι μεγαλύτερο του 10% της αρχικής σύμβασης, δεν υπερβαίνει το 50% αυτής ούτε το ισχύον χρηματικό όριο του άρθρου 235 (περ. α, όπως ισχύει) του ν. 4412/2016. Κατά συνέπεια, κατά τους βάσιμους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας και της παρεμβαίνουσας, συντρέχουν κατ' αρχήν οι προϋποθέσεις του εφαρμοστέου εν προκειμένω άρθρου 337 παρ. 1 περ. β του ν. 4412/2016, κατ' επίκληση των οποίων είναι επιτρεπτή και αποφασίστηκε από την προσφεύγουσα η σύναψη της συμπληρωματικής - τροποποιητικής σύμβασης. Όμως, λαμβανομένων υπόψη των ημερομηνιών έναρξης της απασχόλησης των μηχανικών, όπως προβάλλονται με την προσφυγή ανάκλησης, η αύξηση της απασχόλησης του συντονιστή μηχανικού, η οποία καθορίζεται στον συγκριτικό πίνακα σε 10 ημέρες - ανθρωποημέρες μηνιαίως, κατά το κρίσιμο τετράμηνο διάστημα (2.12 έως 31.3), δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 40 ημέρες, ως εκ τούτου, προφανώς εκ παραδρομής, εσφαλμένως συναθροίζονται με τις προβλεπόμενες στην αρχική (310) σε 370 αντί του ορθού 350 ανθρωποημέρες. Η απασχόληση του επιβλέποντος επιτόπου πολιτικού μηχανικού που έως 2.12.2021 υπολογίστηκε σε 682 ημέρες (31 μήνες * 22 ανθρωποημέρες/μήνα) δεν δικαιολογείται, κατ' άρθρο 187 παρ. 4 του ν. 4412/2016, για το πρόσθετο τετράμηνο διάστημα της συμπληρωματικής σύμβασης, όπως και κατά τη διάρκεια της αρχικής/κύριας σύμβασης, να υπερβεί τις 88 ημέρες (ανθρωποημέρες), ως εκ τούτου προφανώς εκ παραδρομής εσφαλμένως υπολογίζονται συνολικά σε 781 αντί του ορθού 770 (682 + 88). Ως προς τους δύο έτερους (ηλεκτρολόγους) μηχανικούς, η απασχόληση των οποίων, σύμφωνα με τους προβαλλόμενους με την προσφυγή ανάκλησης ισχυρισμούς, εκκίνησε στις 17.9.2019

και 25.1.2020 αντίστοιχα, και με την αρχική σύμβαση προβλέφθηκε η απασχόλησή τους αθροιστικά σε 1100 ανθρωποημέρες (550 ημέρες / ανθρωποημέρες έκαστος, 25 μήνες * 22 ημέρες μηνιαίως), απαιτείται πρόσθετη απασχόληση, πλέον των 550 ανθρωποημερών, του πρώτου εκ των δύο, υπολογιζόμενη, σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στην αιτιολογική έκθεση, αναφορικά προς το υποέργο [2] έως 31.12.2021, 55 ημερών και του δεύτερου, μέχρι 31.3.2022, 27 ημερών, λαμβανομένων υπόψη των περιορισμών κατ' άρθρο 187 παρ. 4 του ν. 4412/2016, όπως ίσχυαν και κατά τη διάρκεια της αρχικής/κύριας σύμβασης διάστημα. Επομένως, αντί της επαύξησης κατά 96 ανθρωποημέρες, προκύπτει επαύξηση κατά 82 ανθρωποημέρες, και αθροιστικά από 1100 σε 1182, αντί 1196, όπως προφανώς εκ παραδρομής έχει υπολογιστεί. Αυτές οι ημέρες (ανθρωποημέρες) απασχόλησης που δεν δικαιολογούνται ως αντικείμενο της συμπληρωματικής – τροποποιητικής σύμβασης πρέπει να αφαιρεθούν και να διορθωθεί αντίστοιχα το οικονομικό αντικείμενό της. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη ότι το αντικείμενο των υποέργων είναι σύνθετο, η έναρξή τους προϋπέθετε την ολοκλήρωση ανοικτών διαγωνισμών ανάθεσης, κατόπιν προεγκρίσεων από τη διαχειριστική αρχή, με τη δε προσβαλλόμενη πράξη δεν προβάλλεται ολιγωρία, πολύ περισσότερο υπαίτια, της προσφεύγουσας είτε κατά τη διαγωνιστική διαδικασία είτε σε οποιοδήποτε χρονικό σημείο, η οποία επέφερε ή μπορούσε να επιφέρει καθυστέρηση στην έναρξη οποιουδήποτε υποέργου, και καθιστά, ενδεχομένως, αδικαιολόγητη την παροχή των υπηρεσιών τεχνικού συμβούλου μετά τις 2.12.2021, οι αιτιάσεις της προσβαλλόμενης πράξης περί έλλειψης επιμέλειας της προσφεύγουσας κατά τον προσδιορισμό του χρόνου ισχύος της αρχικής σύμβασης ή συντονισμού του χρόνου έναρξής της με το υποέργο [3] τυγχάνουν ουσία αβάσιμες, πέραν του ότι είναι απορριπτέες και ως νόμω αβάσιμες, διότι ανάγονται στις προϋποθέσεις σύναψης συμπληρωματικής σύμβασης λόγω απρόβλεπτων περιστάσεων (άρθρο 337 παρ. 1 περ. γ του ν. 4412/2016), οι οποίες δεν τυγχάνουν εφαρμογής εν προκειμένω, κατά τα προεκτιθέμενα. Από τα ανωτέρω παρέπεται ότι δεν στοιχειοθετείται παραβίαση της αρχής της οικονομικότητας, η οποία κατά τα λοιπά με την προσβαλλόμενη πράξη προβάλλεται αορίστως.

17. Προκειμένου να διενεργηθεί ο προβλεπόμενος από το άρθρο 98 του Σ. και ασκούμενος κατά τα άρθρα 324 και επ. του ν. 4700/2020 προσυμβατικός έλεγχος νομιμότητας από το Ελεγκτικό Συνέδριο, ο υπόχρεος φορέας υποβάλλει τον οικείο φάκελο σύμβασης. Το εύρος του ελέγχου συνάπτεται προς τις προϋποθέσεις νομιμότητας που απαιτείται να συντρέχουν για τη σύναψη της σύμβασης. Ο υπόχρεος φορέας υποχρεούται να συμπληρώνει τα στοιχεία που είναι αναγκαία για την πληρότητα του ελέγχου κατά την κρίση του αρμόδιου να ασκήσει τον έλεγχο. Εν προκειμένω, αν και η προσφεύγουσα δεν υπέβαλε τα ζητηθέντα κατά τον έλεγχο στοιχεία, με την προσβαλλόμενη πράξη δεν διαπιστώθηκε έτερος λόγος, πλην των προεκτιθέμενων, για τον οποίο κωλύεται η υπογραφή της εν λόγω συμπληρωματικής σύμβασης, ως εκ τούτου οι ισχυρισμοί αναφορικά προς τα μη υποβληθέντα στοιχεία προβάλλονται αλυσιτελώς και πρέπει να απορριφθούν.

18. Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, η προσφυγή ανάκλησης και η υπέρ αυτής παρέμβαση πρέπει να γίνουν δεκτές και να ανακληθεί η ..... Πράξη του Αναπληρωτή Επιτρόπου στην Υπηρεσία Επιτρόπου στην Περιφερειακή Ενότητα ..... του Ελεγκτικού Συνεδρίου, υπό τον όρο να διορθωθεί το ποσό της συμπληρωματικής σύμβασης κατά το μέρος που αντιστοιχεί στις ανθρωποημέρες οι οποίες από εσφαλμένους υπολογισμούς έχουν συμπεριληφθεί στη συμπληρωματική σύμβαση (20 και 11+14).

Για τους λόγους αυτούς

Δέχεται την προσφυγή ανάκλησης και την υπέρ αυτής παρέμβαση.

Δεν κωλύεται η υπογραφή του σχεδίου συμπληρωματικής σύμβασης ανάμεσα στη Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης και Αποχέτευσης ..... και τη Σύμπραξη Γραφείων Μελετών που αποτελείται από την ετερόρρυθμη εταιρεία με την επωνυμία «.....» και διακριτικό τίτλο «.....» και την ετερόρρυθμη εταιρεία με την επωνυμία «.....» και διακριτικό τίτλο «.....», υπό τον όρο που εκτίθεται στο σκεπτικό (σκ. 18 και 16).

Κρίθηκε και αποφασίστηκε σε τηλεδιάσκεψη στις 22 Μαρτίου 2022.

**Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΣΩΤΗΡΙΑ ΝΤΟΥΝΗ**

**Η ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΠΑΡΕΔΡΟΣ
ΕΛΕΝΗ ΝΙΚΟΛΑΟΥ**

**Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΠΕΛΑΓΙΑ ΚΡΗΤΙΚΟΥ**

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριο του Δικαστηρίου στις
5 Απριλίου 2022.

**Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΣΩΤΗΡΙΑ ΝΤΟΥΝΗ**

**Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΠΕΛΑΓΙΑ ΚΡΗΤΙΚΟΥ**